

ՄԵՐ ԽՍՈՍՔԸ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԹՈՔԱՆՏԱՆՈՅԸ

Բ.

Հին տարիէն մեզի ժառանգ մնաց այս ցաւոտ հարցը, մաղթենք որ նոր տարին սրէ զայն:

Անցեալ տարուան (Լիբ. Թիւ 621) տեսնեց թէ ինչպէս Մամուրէյի թոքախտանոցը հազարաւոր զինուորական տղանք մ'ըլլաւուն, շատ գէշ կերպով ընտրուած է որպէս մարզադաշտ... սուրբ պայքարի:

Վեհ. Սահակ Կաթողիկոսին ապօրինի կոնգրակը, և Վեհ. Արքիեպիսկոպոսին կաթողիկոսին անիրաւի նամակը՝ միջի խորէն քննելով, կարելի չէր լի յետադարձել, բայց որ կայ աւելի օրինակ:

Մամուրէյի թոքախտանոցին հարցը հասարակ երեսի մը չէ, որ ծնած ըլլայ Մանուէլեանի մը ազգասիրական կամ մարդասիրական յոյժ զգացումներուն պատճառով: Մանուէլեանին առաջ, շատ աւելի զգայուն սրտեր, աւելի յաճախ, դժմ հանդիմանի եկած են այդ թոքախտանոցներէ զխղճալի գրուածքներ հետ, և բան մը չեն եղած: Իսկ որ Մանուէլեանի մը սրտը ըզկտուած է, կտոր կտոր եղած՝ այդ ունի շատ ծիծաղաշարժ պատճառներ, որը կը խոստանանք թալ մի օգրիչ անգամ:

Մանուէլեան հասարակ գործիք մը եղած է կարգ մը մասը ձեռքերու, որոնք թէ շատ կենդանի ցաւած են անոր թիւերը, և սակայն չեն կրցած անյայտ մնալ:

Բողոքական համայնքը, Սուրբիոյ մէջ, արեւելի ի վեր ի մէջ անկեղծ է անհաշտութիւններ, որոնք կեցողական առանցքը եղած է պատ. Հատիտեանի անձը:

Այդ անձը՝ որպէս նախաթու, գործած և ճանչցուած՝ հաշտ աշխով չէ դիտուած իր կարգ մը նորոշման կամ նորիկ պատուելի եղբայրակիցներուն կողմէ և առանձնապէս պատահաւ առած անհաշտութեանց: Այդ անհաշտութիւնները, շատ հասկնալի ձեւերով արմատաւորուած են բողոքական համայնքին մէջ և ստեղծած հակա Հատիտեանական բարձր մը, որուն զբաղակցող գտնուիլը քանի մը յայտնի և անյայտ պատուելիներ և կարգ մը եկեղեցւոր անդամ բարեպաշտներ և:

Ահա, այդ փառքի, աթոռի ու հոգի պատուելիական աղաւաղ պայքարն է, որ վերջապէս կուգայ հը յանդի թոքախտանոցին ու կ'ստեղծէ Հատիտեանի զեղծութիւնը հարց մը:

Այդ հարցը գործողները իրենք քաջութիւնը չունենան անձամբ հրապարակ զարու: Մանուէլեան մը փառքի ու զայն գտնի իրենք քրիստոնէի Պայքարը պատ. Հատիտեանի անձին դիմ էր. բայց ի՞նչ հոգ քրիստի մը համար ամբողջ վերամակ մը այլեր՝ և այդ վերամակը՝ անկեղծութիւն ու թոքախտանոցներ ըլլալ... սուրբ պայքարի մէջ:

Այս է Մամուրէյի թոքախտանոցի խնդրոյն ծնունդը: Հոս, ալ կարելի չէր հետաքրքրուիլ թէ հակա Հատիտեանականները որքան իրաւացի կամ փաստացի էին իրենց թմբաստանութիւններուն մէջ, քանի անոնք քաջութիւնը չունէին անձամբ հրապարակ զարու և միայն Մանուէլեանի մը քաջութեամբ քրքրուով կամ կուգէր թափելով կուգէրին ազգային (ու եկեղեցական փրկւորութիւններ) ընդ: Անոնք մէկ հրապարակի վրայ ճանչցուած դեղադրոք մը՝ մեր թերթը ցրուելին երեսն ի վեր չարած էր, պատշաճ ևս չեմ կարգաւ երբ Հատիտեան մեկտէլսի չկայ: Փոքրեթեման ասկէ նուազ չափանիշ մը կարելի չէր գտնել:

Այդպէս, մենք մեր սրտանկերուն մէջ վերջ տալով Մանուէլեանի անվերջական գրութիւններուն, կ'որոշեցնենք մեր ընթերցողներուն աւանանգները:

Ուրիշ մի օր, օգոստոսի երեսնամեկ մարդ մը ներկայացաւ խմբագրութեան և կարգ մը աղաւաղ ձեռագիրներ ցոյց տալով խնդրեց որ անոնք հրատարակութեան համար միջոց մը տալինք իրեն: Խոստացաւ վճարել: Մենք մեծանշանք ամէն պայման՝ երբ գտնեց որ այդ գրութիւնները կապ ունէին թոքախտանոցի ցաւոտ հարցին հետ և գոհեցի անուանարկութիւններ միայն կը պարունակէին, առանց փաստացի ու արամարանական աւանանգներու:

Բանի մը օրեր առաջ, նոյն այդ օգոստոսի մարդու կրկին երեւցաւ խմբագրատան մէջ: Պատճառն մէջ գրուած գրութիւն մը սահմանափակ զգացումներով, և հեռացաւ շտապ: Տպագրեալ թերթի մըն էր, կողմնակի վրայ խմբագրուած — «Մամուրէյի թոքախտանոցին զանաւորական Վերադ. Հատիտեանին զեղծութեանը կը խղճալուին»: Այս շունգալից վերադարձեալն ամէկ գրուած գրութիւնը, որ մեր գրադատ ըզգեսնիքն ու միայն կը նամակը, աշխատեցաւ կարգաւ մինչև վերջը: Ոչինչ նորութիւն, ոչ մէկ փաստարկութիւն կամ արամարանութիւն, ծայրէ ծայր աղաւաղ ու վերջ տալութիւններ:

Կարելի չէ չնայել և չպոթել յայտնի լինածութեան մը առաջ, որուն ներկայութեամբ «արտի» «պարկէյ» ու պատուելի մարդիկ՝ մասի մէջ պահուած, մէջտեղ ձգած են օգոստոսի մարդուկ մը՝ եկեղեցիին հասարակ ժամկոյնը՝ և կը հրճուին անոր շարժումներով: Եւ սակայն գրուած թէ անոնք զինք գործենի Անարշի կ'ստեղծեն, գաւառական բոյնը կ'ապականեն, ազգային պատիւը կ'արատաւորեն, խեղճ թոքախտանոցներէ անցնել և որ կը խոսեն:

Ժամանակ է, որ ամենէն աւելի խղճահարկ անձնք՝ որոնք բռնազբօսիկ կերպով ստեղծեցին թոքախտանոցի ցաւոտ հարց մը և վտանգեցին ասանակ հիւժմախտաւորներու խաղաղ կեանքը: Սխալ մը տեսնել, մեղք մը խոստովանել, գրութեան մը գիտակցիլ՝ մեծագոյն առաքինութիւնն է, որ չենք զտրել անգործ մեր բոլոր հայրենակիցներէն: Կ.

ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՄԱՐՈՆԻ ՊԱՏՐԻԱՐԷԸ

ՆԵՐՈՒՄԸ

ՎԵ՛Հ.Տ. ԱՆԴՈՒՄԱՆ ԱՐԻՏԱ

Մնած Պատրիարք, 2 Օգոստոս 1863-ի: Թիւի խօլիւ Ե վիւիւ պաւ ձեռնագրուած է 18 Յունիս 1908-ին: Կը վայելէ սրբակեցի ճամբա:

Կանտի ձերբակալուած

Պոմպէյ. Մանաքմա Կանի 1927ի օրէնքին ճամագրութեամբ ձերբակալուեցաւ: Ձերբակալուեցաւ նաեւ հնդկիկ ազգային խորհուրդին նախագահ Վալէպէ Բաթլ:

— Հնդկի գործադիր կոմիտէն կ'աւել չըկեց աշխարհիս ամէն կողմը և Ամերիկայի, խնդրելով որ միջամտեն ի նպաստ հնդկներուն: Կ'ամեն նախապատեւելի թէ կրնայ ըլլալ որ իր անգամները ձերբակալուին, որոնց անոր յաջորդները և հրաւիրեց հնդկ ժողովուրդը որ ամէն կերպով պայքարէ հնդկէ կառավարութեան դէմ: Կ'անաի փոխարքայէն ստացած հեռագրի մասին խօսելով ցաւ յայտնեց որ բանակցութեան ամէն դռները փակուած էին իր դէմ, այնպէս որ ինքզինք յարգող ունէ մէկը պիտի չկրնար հանգստեցնել եղածին: Կ'անաի կ'սպասէ որ ձերբակալուին: Հակառակ ձեռք առնուած զսպողական միջոցներուն, Կ'անաի յայտնեց թէ մենք վստահութիւն ունէր Հնդկաստանի ապագային համար: Սվարած աստղը, յարեց, կը փայլի իր բոլոր փառաւորութեամբը և հնդկները պիտի կրնան քաջաբար դիմագրաւել կառավարութեան ձեռք տաւ թարգման միջոցներուն: Մեր պայքարը յարեց, միայն հնդկաստանի համար պիտի չըլլայ, այլ համարն աշխարհի:

ՀԱՅՈՐ Օ. — Հնդկի Համաժողովին զանազան կողմերէ պատգամները գործադիր քօմիթէներու կազմութիւնը դարձեցան: Անոնք տեղ ախթաթօրները դրուեցան:

ԱՌՈՆ Օ. — Կանտի շատ լաւ կը նայուի Սերգիսի բանախն մէջ: Բանի մը խնդիրն անոր արամարքութեան տակ դրուած են: Եւ քաջալիկ ու յառկացուած բաժնին մէջ Կանտի կը պոռկի խնդիր մը մէջ, որ կան խնդիրներ մը, սեղան մը, աթոռներ, գորգեր եւ էթմէրներ՝ գիրքերու համար: Հաւանաբար, Կանտի մօտեցաւ պիտի անհնայ իշայները և հնդկի մը իր գործերով զբաղելու համար:

Տեղաւին որոշում չէ տրուած որ Կանտի պիտի արտօնուի՝ սղաւորէն հաղորդակցելու արտաքին աշխարհի հետ: Կ'աւագրով եւ նամակներով:

Աթէնք, 30 Դեկտ. — Ներգաղթի առաջին կարաւանը մեկնեցաւ այսօր հնդկական Հիթրէօս բեռնատար չորանաւով: Կարաւանը կը բաղկանայ մեծ ու փոքր 1923 ամէն, Կեանքայ կերպով: Պաղատներէն, Սուրիայէն և Կիպրոսէն եկած որեւի՛ 139. Հապոսեցիներ՝ 18 Գրաւալէն եկած երկու բեռնաւոր՝ 11, բնագամէն արտասահմանէն եկողներ՝ 108 անձ. Մանքեալ 1755 հոգին յաւանայ զապականներ են. մէկ քանի բեռնաւոր Սելանիկէն և Կրէտէն, իսկ Մանքեալը Հին Յունաստանէն: Կարաւանին մէջ 660 հոգի տանելիք տարակալէն վարտարիք ունեցողներ են. 9. Եւրոպական երած կարգադրութեան համաձայն ասանք եւ առօրինակ կարաւաններով մեկնելիս ինքներուն մէջ ալ այդ տարիք ունեցողները, ներգաղթի օրոշման ընդհանրէն մէջ չպիտի հաշուուին, որով այդ համաձայնութիւնով Ռուսաստանէն այս անգամ մեկնելիք զաղթականութեան իրաւունքը 4300ի, տեղ պիտի ըլլայ 6300-6700.

Կարաւանը կը մեկնի շատ լաւ պայմաններու մէջ. Եւրոպայէն կ'որոշուին կառավարութիւնը արամարքութեամբ՝ 8000 Բօլօ տարգաղթիւն եւ տար 10-12 մղոն արգելիւն ունի, որով, էթէ արգելաւաններ եւ փոխարկ չպատահի. Օւնգար 1ին կը հասնի Պոլիս, բայց, առանց րուպակու Եւրոպայէն, կը շարունակուի իր ճամբան և Յունկար 2-3ին կը հասնի Պոլիս:

Ճամբորդներուն հաշիւը տարաւորուած է ամէն կերպով: Հիթրէօս բեռնատար չորանաւ մըն է թէ. բայց, բաւ պայմանագրի, նաւապետը տալիս օկէ բաժանմունքներ չինեց անոր մէջ, երկարական լոյս զեռեցեց, լայն և հաստատուն ասեղ զանաւորները դրաւ ներքեւ մասերուն համար եւ միջոցին նախաբարութիւնը պարտագրեց 200 ազատարար գոտիներ: Մանաւոր երկարով վարձուած բոլիւ մը պիտի ընկերանայ կառավարութեան մինչև Գաթթա և տար անհոգիներ յարգարուած են նաեւ միջ պատահական կ'անդնուեն համար: Դադարականութեան մինչև Գաթթա անուղի ալ ապահովուած է: Պարտատէլ տրուած է 7000 օխ հոգ, երեք Կորիւր արամարք կ'որոշուին: Պոլիս արուի թէ, ապա և պաղ կերակուր: Այս ծախսին մէկ քորորը կը Կողայ Քարիգործակաճը և երկու երբորդը Սպարտա ընկերակալութիւնը:

Հնդկէ Կարմիր Խաչը իր և միջազգային Կարմիր Խաչին կողմէ 600 պաթալներ, փոքրիկներուն հազարու և չունեն որ մեծներուն վերաբերու և այլ զգեստեղէն բաշխեց: Որքանուն անանկան պատու տրուած էր արդէն վերաբերու, հոգի, պաթանիէ ներ, նաեւ միջ ճամբորդներուն, 9. Եւրոպական կողմէ, վերաբերու Նշանակուած է 9. Յակոբ Փափագեան, որ Սպարտաուն զաղթի տիկնոջը հետ կը մեկնի Հայաստան: 9. Փափագեանի արամարքութեան տակ դրուած է 40 հոգին: Եւրոպայէն շատ չունէին փառքի, բայց չորանաւը դեռ Կրէտէն 1500 հոգի պարունակելու 9. Եւրոպական երեք կանխաւ տեղեկութիւն ունենալով թէ չորանաւը պիտի արամարքուին, առաջին կարաւանին համար, աւելի թաւով անձեր կ'արձանագրուի:

Այս կարգադրութեամբ ան էր Կանտի կառավարութեան քաջալիկ քաջալիկ:

